

Lessenserie vrijheid, tolerantie en burgerschap

Onderzoek de betekenis hiervan met je hoofd, hart en handen

groep 7 en 8 - PO

Afbeeldingen voorblad

Boven links: *Trui van Lier met de ondergedoken baby Freek in haar crèche Kindjeshaven, vervaardiger onbekend*

Boven midden: *'Voor Joden verboden'-bordje in park Oog in Al, J.G. de Graaf*

Boven rechts: *Duitse soldaten marcheren met een swastikavlag door de Voorstraat, J.J. Kool*

Midden links: *Onderduikers onder de vloer van een huis, omgeving Kanaalstraat, vervaardiger onbekend*

Midden rechts: *Maaltijden worden uitgedeeld in een Utrechtse gaarkeuken, Fotobureau Union*

Onder: *Kinderen van de Jeugdstorm marcheren door Utrecht, Fotodienst N.S.B.*

Inhoudsopgave

Overzicht lessenserie	4
Inleiding	5
Opzet ‘Vrijheid, tolerantie en burgerschap’	7
Kerdoelen	9
Module Erfgoed: De Tweede Wereldoorlog in Utrecht	11
Les 1: Introductieles bij Het Utrechts Archief	11
Les 2: Fietstocht door Utrecht door de vakdocent erfgoed	12
Les 3: Verwerkingsles door de eigen leerkracht op school	13
Module Techniek: een voertuig bouwen vanuit materiaalschaarste	15
Les 4: Techniekles bij het Kunstlaboratorium	15
Module beeldende vorming: een kunstwerk maken over vrijheid	16
Les 5: Les beeldende vorming op school door Kunst in de Klas	16
Bijlage A: Planning fietstocht voor de begeleiders.....	17
Bijlage B: Nuttige links	18
Contactgegevens	19
Colofon	20

Overzicht lessenserie

Deze lessenserie cultuureducatie, met als thema's vrijheid, tolerantie en burgerschap, is opgezet voor Utrechtse basisscholen en middelbare scholen. De lessenserie is een samenwerkingsverband tussen Het Utrechts Archief, het Kunstlaboratorium en Kunst in de Klas. De partners hebben deze lessenserie samen vormgegeven en zetten vakdocenten in voor lessen op locatie en op school.

Vakgebieden

In de lessenserie worden de volgende cultuurdisciplines ingezet:

- Beeldende vorming (Kunst in de Klas)
- Erfgoed (Het Utrechts Archief)
- Techniek (het Kunstlaboratorium)

Omgevingseducatie en talentontwikkeling

De twee pijlers onder deze lessenserie cultuureducatie zijn omgevingseducatie en talentontwikkeling. Deze lessen hebben als doel om leerlingen bewust te maken van hun relatie met lokale en nationale geschiedenis en hun fysieke en sociaal-culturele omgeving. Met deze lessen willen we bijdragen aan de identiteitsontwikkeling van leerlingen in de bovenbouw van het PO en de onderbouw van het VO. Doordat de leerlingen lessen zullen volgen binnen drie verschillende cultuurdisciplines, wordt hen de mogelijkheid geboden om te ontdekken waar hun voorkeuren en talenten liggen en op welke manier zij graag werken. In andere woorden, de leerlingen krijgen de kans om met hun hoofd, hart en handen te werken.

Kerdoelen

De lessenserie sluit aan bij de kerndoelen voor het basisonderwijs. De programma's sluiten aan op *Oriëntatie op jezelf en de wereld* en *Kunstzinnige oriëntatie*. Naast een volledig overzicht op pagina 9 en 10, staan de relevante kerndoelen ook per les vermeld.

Kosten

De kosten voor de lessenserie bedragen €607,50 + €4 materiaalkosten per leerling. De lessen zijn ieder los te boeken via de website van de desbetreffende aanbieder. U vindt de losse tarieven bij de informatie over de individuele lessen. Daarnaast bieden deze partners ook educatieve programma's binnen andere thema's aan.

Voor verdere informatie, zie Contactgegevens op pagina 19.

Inleiding

In deze lessenserie onderzoeken de leerlingen wat de begrippen vrijheid, tolerantie en burgerschap betekenden voor Utrechters tijdens de Tweede Wereldoorlog. Ze komen in aanraking met vragen als: wat is vrijheid, en wat gebeurt er als je je vrijheid verliest? Hoe ga je met mensen om die anders zijn dan jij? Wanneer voel je je verplicht om voor anderen en jezelf op te komen? Waar liggen de grenzen van vrijheid? Daarnaast koppelen ze de begrippen tolerantie en burgerschap aan hun eigen tijd en omgeving door in de klas een dilemmatest te maken. In de techniekles werken de leerlingen met hun handen. Tijdens de Tweede Wereldoorlog werden de meeste fietsen gevorderd en was er een tekort aan rubberen banden. In het kader van materiaal schaarste maken en testen de leerlingen een prototype van een zelfbedacht voertuig, dat ze maken met beperkte middelen. Tot slot krijgen de leerlingen een les beeldende vorming aangeboden, waarin het begrip vrijheid centraal staat.

Tolerantie is bereid zijn om je medemens anders te laten denken en doen dan dat je zelf doet. Je bent je bewust van de verschillen tussen jou en een ander, maar je gaat daar respectvol mee om. Je gunt een ander de vrijheid waar je zelf ook van wil genieten. Leerlingen komen intolerantie en tolerantie elke dag tegen, bijvoorbeeld bij agressie op het sportveld, pestgedrag op school of via wonen in een multiculturele buurt waar spanningen zijn. Daarnaast maken zij voortdurend kennis met andere culturen, gebruiken en denkbeelden via sociale media.

Een goede burger is tolerant en draagt zorg voor zichzelf, zijn medemens en zijn omgeving, maar hoe dat er precies uit ziet is voor iedereen verschillend. Leerlingen komen ook dagelijks in aanraking met situaties waarbij ze ervoor kunnen kiezen om een ander te helpen of om zelf hulp te vragen. Tolerantie en behulpzaamheid zijn met elkaar verbonden. Tolerantie houdt in dat je de verschillen met een ander ziet en diegene de vrijheid gunt zichzelf te zijn. Behulpzaamheid is het contact zoeken met je medemens, hoe verschillend die ook mag zijn en diegene helpen.

Tolerantie en burgerschap zijn heel actueel, maar ook in het verleden zien we Nederlanders worstelen met vraagstukken over tolerantie en burgerschap. Zo werden in Utrecht tijdens de Tweede Wereldoorlog niet alleen de Joden vervolgd, maar ook de mensen die hen probeerden te helpen en die vochten voor vrijheid en tolerantie vanuit hun idee van goed burgerschap. Bestuurders van de stad moesten een balans zien te vinden tussen hun plicht en hun geweten. De gevolgen van de oorlog zijn nog steeds zichtbaar in monumenten, standbeelden en *Stolpersteine* (struikelsteentjes voor de huizen van vermoorde burgers) die talrijk zijn in de stad. Vanuit de opgedane kennis over tolerantie en burgerschap in het verleden zullen de leerlingen een stap maken naar het heden en nadenken over vraagstukken over vrijheid, tolerantie en burgerschap in hun eigen tijd.

De erfgoedmodule (de eerste drie lessen) bestaat uit een introductieles in Het Utrechts Archief, een fietstochtles in de stad en een verwerkingsles op school door de eigen leerkracht. Deze lessen worden gevolgd door een techniekles bij het Kunslaboratorium en een les beeldende vorming, waarvoor de vakdocent beeldende vorming naar school komt. Alle lessen worden dus verzorgd door vakdocenten, behalve de verwerkingsles (les 3 in de serie). Hiervoor wordt al het materiaal en de opzet van de les aangeleverd. De leerkracht krijgt dus een kant-en-klaar lespakket aangeleverd waarbinnen verschillende disciplines zich op allerlei wijze bezighouden met de thema's vrijheid, tolerantie en burgerschap. Dit lespakket sluit aan bij de curricula van scholen, waarbij er ook ruimte is om de focus wat te verleggen indien gewenst.

Opzet 'Vrijheid, tolerantie en burgerschap'

Het lesprogramma bestaat uit de volgende onderdelen:

Les 1. Introductieles Tweede Wereldoorlog - bij Het Utrechts Archief

Duur: 90 minuten

Kosten: 100 euro

Voor de eerste les van deze lessenserie komt de klas naar Het Utrechts Archief voor een introductieles over de Tweede Wereldoorlog in Utrecht. Tijdens deze introductieles maken de leerlingen kennis met de Tweede Wereldoorlog en wat er in algemene lijn gebeurde in Nederland tussen 1940 en 1945. Dit doen zij aan de hand van Utrechts beeldmateriaal van deze oorlog. Welke vragen roepen de foto's bij de leerlingen op? Elke les is anders, want deze vragen en wat de leerlingen opvalt sturen de inhoud van de les. Ook werken de leerlingen met originele bronnen (kranten, echte legeruniformen uit de oorlog en voedselbonnen). De les vormt een aanvulling op de methodeles over de Tweede Wereldoorlog.

NB: Er is ook de optie om deze les op school te volgen. Dan duurt de les 60 minuten en zou de archiefdocent graag gebruikmaken van het digibord. De foto's worden meegenomen naar de klas, maar het werken met de kranten en originele legeruniformen valt dan af. De kosten blijven hetzelfde in verband met reistijd.

Les 2. Educatieve fietstocht door Utrecht

Duur: 1 uur en 45 minuten

Kosten: 150 euro

De klas splitst zich op in groepjes van 4 (maximaal acht groepjes). Elk groepje krijgt aan het begin van deze les een 'historische Utrechter' toegewezen. Bij elke Utrechter hoort een ander aspect van de oorlog; denk aan verzet, collaboratie, onderduiken, enzovoort. Tijdens de fietstocht neemt de historische Utrechter het groepje mee door de stad, waar ze op verschillende plekken zullen stoppen die een rol speelden in zijn/haar oorlogsverhaal. Op die plekken zullen de leerlingen een geluidsfragment beluisteren en bijpassende opdrachten maken. Ieder kind heeft een fiets nodig en de begeleider ook een (fiets)tas waarin een iPad en klembord passen. Het archief levert 2 begeleiders, de begeleiders van de overige groepjes komen mee met school. De leerkracht blijft bij voorkeur vliegende keep.

Les 3. Verwerkingsles op school door de eigen leerkracht

Duur: ca. 90 minuten (door de leerkracht zelf te bepalen)

Kosten: 0 euro (zit bij de fietstocht inbegrepen)

Tijdens de verwerkingsles wordt de kennis die de leerlingen hebben opgedaan tijdens de fietstocht door henzelf in groepjes gepresenteerd aan de klas. Vervolgens maken de leerlingen

onder begeleiding van de leerkracht klassikaal een dilemmatest. Tijdens deze test wordt een brug geslagen naar de tolerantievraagstukken in de huidige samenleving. De leerlingen gaan nadenken over situaties in hun eigen tijd waarbij tolerantie belangrijk is. De lesbrief van deze les krijgt de leerkracht via de mail toegestuurd.

Les 4. Techniekles bij het Kunstlaboratorium

Duur: 90 minuten

Kosten: 157,50 euro en 4 euro materiaalkosten per leerling

Tijdens de Tweede Wereldoorlog werden bijna alle fietsen van burgers in beslag genomen door de Duitse bezetter. Om zichzelf en hun spullen toch te kunnen blijven vervoeren, maakten veel Nederlanders fietsen en andere voertuigen van overgebleven materialen zoals hout. Tijdens deze techniekles maken de leerlingen vervoersmiddelen van 'toen' vanuit een schaarste van materialen, met een koppeling naar de schaarste van 'nu'. Hierbij laten we ons inspireren door de eerdere lessen, om vervolgens met allerlei materialen & gereedschappen kleine prototypes maken van vervoersmiddelen. Deze les draait vooral om het ontwerpen met beperkingen en kennis maken met verschillende gereedschappen en technieken. Hierbij wordt gebruik gemaakt van een combinatie van STEAM en Onderzoekend & Ontwerpend leren.

Les 5. Les beeldende vorming op school

Duur: 90 minuten

Kosten: 200 euro (inclusief materiaalkosten)

Tijdens deze les maken de leerlingen een kunstwerk geïnspireerd door vrijheid: een beeld waarin zij zelf het uitgangspunt zijn. Hier wordt opnieuw een brug geslagen naar de moderne tijd en hoe vrijheid in kunst kan worden geuit. De leerlingen gaan aan de slag met een armatuur en boetseerwas. Zij houden zich bezig met wat vrijheid in algemene zin betekent en wat vrijheid voor hun persoonlijk betekent. Hoe vang je vrijheid in beeld? En angst? En moed? Ze leren hoe ze in dit persoonlijke beeld emotie kunnen vertalen naar een creatief en fysiek mensbeeld.

Totaalprijs volledige lessenserie:

Les 1 - 90 of 60 minuten - HUA of op school €100,-

Les 2 - 105 minuten - fietstocht in de stad €150,-

Les 3 - 90 minuten - op school, eigen leerkracht €0,-

Les 4 - 90 minuten - Het Kunstlaboratorium €157,50 + €4 materiaalkosten per leerling

Les 5 - 90 minuten - op school, Kunst in de klas €200,-

Totaal: €607,50 + materiaalkosten €4 per leerling.

Kerdoelen

Hieronder staan alle kerndoelen die in de volledige serie voorbij komen.

Mondeling onderwijs

- 1 De leerlingen leren informatie te verwerven uit gesproken taal. Ze leren tevens die informatie, mondeling of schriftelijk, gestructureerd weer te geven.
- 2 De leerlingen leren zich naar vorm en inhoud uit te drukken bij het geven en vragen van informatie, het uitbrengen van verslag, het geven van uitleg, het instrueren en bij het discussiëren.
- 3 De leerlingen leren informatie te beoordelen in discussies en in een gesprek dat informatief of opiniërend van karakter is en leren met argumenten te reageren.

Schriftelijk onderwijs

- 6 De leerlingen leren informatie en meningen te ordenen bij het lezen van school- en studieteksten en andere instructieve teksten, en bij systematisch geordende bronnen, waaronder digitale bronnen.
- 7 De leerlingen leren informatie en meningen te vergelijken en te beoordelen in verschillende teksten.
- 9 De leerlingen krijgen plezier in het lezen en schrijven van voor hen bestemde verhalen, gedichten en informatieve teksten.

Rekenen/Wiskunde

- 32 De leerlingen leren eenvoudige meetkundige problemen op te lossen.

Oriëntatie op jezelf en de wereld > mens en samenleving

- 35 De leerlingen leren zich redzaam te gedragen in sociaal opzicht, als verkeersdeelnemer en als consument.
- 38 De leerlingen leren hoofdzaken over geestelijke stromingen die in de Nederlandse multiculturele samenleving een belangrijke rol spelen, en ze leren respectvol om te gaan met seksualiteit en met diversiteit binnen de samenleving, waaronder seksuele diversiteit.
- 39 De leerlingen leren met zorg om te gaan met het milieu.

Oriëntatie op jezelf en de wereld > natuur en techniek

- 42 De leerlingen leren onderzoek doen aan materialen en natuurkundige verschijnselen, zoals licht, geluid, elektriciteit, kracht, magnetisme en temperatuur.

Oriëntatie op jezelf en de wereld > tijd

- 51 De leerlingen leren gebruik te maken van eenvoudige historische bronnen en ze leren aanduidingen van tijd en tijdsindeling te hanteren.
- 52 De leerlingen leren over kenmerkende aspecten van het volgende tijdvak: wereldoorlogen.

53 De leerlingen leren over de belangrijke historische personen en gebeurtenissen uit de Nederlandse geschiedenis en kunnen die voorbeeldmatig verbinden met de wereldgeschiedenis.

Kerdoelen Kunstzinnige oriëntatie

54 De leerlingen leren beelden, taal, muziek, spel en beweging te gebruiken om er gevoelens en ervaringen mee uit te drukken en om er mee te communiceren.

55 De leerlingen leren op eigen werk en dat van anderen te reflecteren.

56 De leerlingen verwerven enige kennis over en krijgen waardering voor aspecten van cultureel erfgoed.

Module Erfgoed: De Tweede Wereldoorlog in Utrecht

Aan het eind van de module erfgoed:

- kunnen de leerlingen gebruikmaken van eenvoudige historische bronnen;
- kunnen leerlingen deze historische bronnen kritisch benaderen;
- hebben de leerlingen kennism gemaakt met het begrip tolerantie en weten ze dit te verbinden aan kwesties die speelden in Utrecht tijdens de Tweede Wereldoorlog en die spelen in hun eigen tijd;
- beseffen de leerlingen dat WOII geen verhaal is van slechteriken en helden, maar van mensen, en hebben de leerlingen ervaren hoe lastig het is om in oorlogstijd keuzes te maken;
- hebben de leerlingen kennism gemaakt met lokale verhalen over WOII in Utrecht;
- hebben de leerlingen geleerd respectvol om te gaan met verschillen in opvattingen van mensen;
- hebben de leerlingen basiskennis opgedaan over het algemene dagelijks leven van verschillende bevolkingsgroepen in de jaren veertig;
- weten de leerlingen meer over het leven in een grote stad tijdens WOII.

[Les 1: Introductieles bij Het Utrechts Archief](#)

Duur: 90 minuten (op locatie) of 60 minuten (op school)

Kosten: €100

Locatie: Hamburgerstraat 28

Vorbereiding:

Als de les plaatsvindt bij Het Utrechts Archief zijn er voor de reis van en naar het archief begeleiders nodig.

Als de archiefdocent naar school komt wil de docent graag gebruikmaken van het digibord.

Korte inhoud:

Tijdens deze les gaan de leerlingen zich verdiepen in de Tweede Wereldoorlog in Utrecht. Wat weten ze allemaal al over de oorlog? Weten ze ook dingen die specifiek hier in Utrecht gebeurd zijn? Ze gaan aan de slag met archiefmateriaal: foto's die een aspect van de Tweede Wereldoorlog in Utrecht laten zien. Dit zijn voornamelijk foto's uit onze eigen beeldbank. We starten dan ook met een korte uitleg over hoe onze beeldbank werkt en wat je er allemaal

voor beeldmateriaal kunt vinden. Dit is handig wanneer jullie er op een later moment in de klas zelf mee aan de slag willen.

De leerlingen krijgen allemaal een afgedrukte foto uit de beeldbank en praten er in groepjes over met elkaar: wat zie ik en wat heeft het met de Tweede Wereldoorlog te maken? Aan de hand van de foto's komt een uitgebreid gesprek op gang over de Tweede Wereldoorlog in Nederland en Utrecht in het bijzonder. Uit de foto's komen de volgende onderwerpen naar voren: Vrijheid, bezetting, Hitler, NSB, verzet, collaboratie, evacuatie, schaarste, voedselbonnen, Jodenvervolging en bevrijding

Vervolgens mogen de leerlingen originele bronnen uit deze tijd bestuderen: kranten! Deze bijzondere kranten werden gedrukt tijdens de Tweede Wereldoorlog en zijn hier in het archief bewaard gebleven. Wat was er allemaal in het nieuws in die dagen? Hoe werd er verslag gedaan van de oorlog en de bezetting? En hoe zagen kranten er in die tijd eigenlijk uit? Tot slot krijgen leerlingen de tijd om échte legeruniformen en -uitrusting uit de Tweede Wereldoorlog te bekijken en aan te trekken.

NB: Als de erfgoeddocent naar school komt, is de les korter. Het lesgedeelte waarin met de kranten en uniformen wordt gewerkt valt dan helaas weg, omdat deze alleen op het archief bekeken kunnen worden. De kosten blijven gelijk in verband met reistijd.

Relevante kerndoelen: doelen 1 t/m 3, 6, 7, 9, 38 en 51 t/m 53 (zie pagina 9-10 voor de uitgeschreven kerndoelen).

Les 2: Fietstocht door Utrecht door de vakdocent erfgoed

Duur: 1 uur en 45 minuten

Kosten: €150

Startlocatie: Hamburgerstraat 28

Wat gaan ze doen?

We starten gezamenlijk op het plein van Het Utrechts Archief. Tijdens de fietstocht doen leerlingen zelfstandig kennis op en ontdekken ze plaatsen in Utrecht die een rol hebben gespeeld in het leven van 'hun' historische Utrechter, zoals een Joods weeshuis, een gevangenis en een 'onderduikcrèche'. Op verschillende plekken op de route moeten de leerlingen afstappen, een fragment beluisteren, beeldmateriaal bekijken via een iPad en een bijbehorende opdracht maken. Tijdens de tocht zijn begeleiders van school nodig.

Vorbereiden bezoek:

- De klas bezoekt voorafgaand aan deze les Het Utrechts Archief voor een introductieles over de Tweede Wereldoorlog (niet verplicht);
- Deel de klas op in groepjes van 4 à 5 leerlingen per groepje. **Verdeel het liefst kinderen met verschillende kwaliteiten door elkaar** (goed kunnen lezen, luisteren, samenwerken, leiding nemen, kaartlezen, enzovoort). Dit groepje blijft hetzelfde voor de verwerkingsles (les 3);
- Iedere leerling komt op de fiets;
- Organiseren van voldoende begeleiding tijdens de fietstocht (per groepje één begeleider, er zijn twee begeleiders vanuit Het Utrechts Archief), de begeleiding heeft een eigen fiets en een (fiets)tas nodig waar een iPad en klembord inpassen;
- Voor de begeleiders is in bijlage A de globale planning van de tocht te zien.

Rol van de begeleiders vanuit school:

Tijdens de fietstocht zijn voor alle groepjes begeleiders nodig. Vanuit Het Utrechts Archief zullen twee archiefdocenten elk één groepje onder hun hoede nemen. Voor de overige groepjes zijn begeleiders van school nodig, bijvoorbeeld een ouder of stagiair. Zij zullen hun groepje begeleiden tijdens de fietstocht. De leerkracht is eindverantwoordelijk voor de groep en blijft bij voorkeur vrij om de verschillende groepjes te bezoeken waar nodig. Het is handig als alle begeleiders een mobiele telefoon bij zich hebben met het nummer van de leerkracht. Zij kunnen dan zo nodig contact opnemen.

Relevante kerndoelen: doelen 1 t/m 3, 6, 7, 9, 35, 38, 51 t/m 53 en 56 (zie pagina 9-10 voor de uitgeschreven kerndoelen).

[Les 3: Verwerkingsles door de eigen leerkracht op school](#)

Duur: circa 90 minuten (door de leerkracht zelf te bepalen)

Kosten: €0

Locatie: op school

Wat gaan ze doen?

In het eerste deel van deze les presenteren de leerlingen in groepjes eerst 'hun' historische Utrechter aan de rest van de klas. In het tweede deel van deze les gaan de leerlingen klassikaal, onder begeleiding van de docent, de dilemmatest maken. Hierbij houden zij zich bezig met tolerantievraagstukken van vroeger en nu, waarbij ze leren hun eigen mening omtrent bepaalde vraagstukken te vormen en te onderbouwen met behulp van de dilemmakaarten. Tot slot bedenken de leerlingen zelf een dilemma-opdracht. De opgedane kennis tijdens de introductieles en de fietstochten wordt hierbij gebruikt en geëvalueerd. Daarnaast wordt een

connectie gemaakt met hedendaagse vraagstukken rondom vrijheid, tolerantie en burgerschap.

Vorbereiden

- Lees deze pagina's van het lespakket goed door.
- Neem de PowerPoint met de dilemmatest door.

Nodig

- PowerPoint met historische Utrechters (aangeleverd door Het Utrechts Archief)
- PowerPoint met de dilemmatest (aangeleverd door Het Utrechts Archief)
- Een A4'tje 'Opdracht eigen dilemma-opdracht maken' per groepje (aangeleverd door Het Utrechts Archief)
- Per leerling drie gekleurde blaadjes in geel, blauw en groen

Relevante kerndoelen: doelen 1 t/m 3, 6, 7, 38, en 51 t/m 53 en 55 (zie pagina 9-10 voor de uitgeschreven kerndoelen).

Module Techniek: een voertuig bouwen vanuit materiaalschaarste

Aan het eind van de les techniek:

- Kunnen de leerlingen in samenwerking een voertuig ontwerpen en ontwikkelen tot een prototype;
- Kunnen de leerlingen op een veilige manier omgaan met gereedschap;
- Hebben leerlingen kennis van de materialen waarmee ze gewerkt hebben;
- Kunnen de leerlingen werken van een idee naar een ontwerp.

Les 4: Techniekles bij het Kunstlaboratorium

Duur: 90 minuten

Kosten: €157,50 + €4 materiaalkosten per leerling

Locatie: Het Kunstlaboratorium

De les vanuit het Kunstlaboratorium is een beeldende ontwerples, waarbij de leerlingen vervoersmiddelen van 'toen' maken vanuit een schaarste van materialen met een koppeling naar de schaarste van 'nu'. Hierbij laat het Kunstlaboratorium zich inspireren door de eerdere lessen, om vervolgens met allerlei materialen en gereedschappen kleine prototypes te maken van vervoersmiddelen. Deze les draait vooral om het ontwerpen met beperkingen en kennismaken met verschillende gereedschappen en technieken. Hierbij wordt gebruik gemaakt van een combinatie van STEAM en Onderzoekend & Ontwerpend (O&O) leren.

Wat gaan ze doen?

Ter introductie krijgen de leerlingen een stukje geschiedenis over de schaarste van materialen te horen. Vervolgens verkennen de leerlingen in het kader van O&O de materialen van toen en nu met een onderzoek. De leerlingen maken een ontdekkingsopdracht. De leerlingen krijgen een instructie over de materialen en het gereedschap dat ze zullen gebruiken. Daarna kunnen ze van start met de maakopdracht: kleine prototypes maken van vervoersmiddelen, waarbij de uitdaging zit in ontwerpen met beperkingen en kennis maken met verschillende gereedschappen en technieken. Vervolgens reflecteren de leerlingen als afsluiting van de les hun werk en dat van elkaar door het testen, presenteren en toelichten van hun werk.

NB: Deze les kan ook 'los' geboekt worden.

Relevante kerndoelen: 32, 39, 42 en 54 t/m 56 (zie pagina 9-10 voor de uitgeschreven kerndoelen).

Module beeldende vorming: een kunstwerk maken over vrijheid

Leerdoelen:

- De leerling beseft dat vrijheid een universeel thema is;
- De leerling leert de verhoudingen van het menselijk lichaam;
- De leerling leert de term 'armatuur' en ervaart hoe met ijzerdraad een armatuur te maken;
- De leerling leert driedimensionaal met boetseerwas te werken;
- De leerling leert emoties te vertalen naar vorm;
- De leerling ervaart en reflecteert op wat lichaamstaal is.

Les 5: Les beeldende vorming op school door Kunst in de Klas Vrijheid = niet vanzelfsprekend

Duur: 90 minuten

Kosten: €200 (inclusief materiaalkosten)

Locatie: op school

Wat gaan ze doen?

Tijdens deze les maken de leerlingen een kunstwerk over vrijheid: een beeld waarin zij zelf het uitgangspunt zijn. Zij gaan aan de slag met een armatuur en boetseerwas. In vogelvlucht bekijken we op het digibord 'Vrijheidsbeelden'. Van Amerika naar Rusland, van Afrika naar China, van Amsterdam naar Rotterdam, naar Utrecht.

Oorlog en Vrede. Opbouwen en afbreken. Deze geschiedenis blijkt zich te herhalen zo lang de mensheid op aarde is. Kunnen we leren van de geschiedenis? Oorlog geeft uitsluitend slachtoffers, dat weten we inmiddels wel. Hoe doorbreken we deze herhaling? Hoe voelt angst? Hoe voelt kracht? Hoe voelt wanhoop? Hoe voelt vrijheid? De leerlingen vertalen deze gevoelens in hun beeld.

NB: Deze les kan ook 'los' geboekt worden.

Relevante kerndoelen: doelen 54, 55 en 56 (zie pagina 9-10 voor de uitgeschreven kerndoelen).

Bijlage A: Planning fietstocht voor de begeleiders

Beste begeleiders, wat leuk dat u meekomt op onze fietstocht door Utrecht! Als begeleider vragen we u om een actieve rol aan te nemen in de begeleiding van de leerlingen. U krijgt een groepje van vier à vijf leerlingen onder uw hoede. De leerlingen kunnen tijdens de fietstocht zelfstandig aan de slag met opdrachten. Wij vragen van u om de leerlingen te helpen met navigeren door Utrecht op basis van routekaarten, toezicht te houden op de leerlingen in het verkeer en om iedereen weer op tijd bij Het Utrechts Archief te laten zijn voor de gezamenlijke afsluiting. U bent ook verantwoordelijk voor het beheer van de iPad tijdens de les. U heeft een eigen fiets en een (fiets)tas nodig om deze les te kunnen begeleiden.

Om u een idee te geven hoe de fietstocht zal gaan verlopen volgt hieronder een schematisch overzicht. Alvast heel hartelijk bedankt en natuurlijk veel plezier!

Duur	Wat doet de docent?	Wat doen de leerlingen?	Locatie
10 minuten	Instructies geven aan u en de leerlingen over de fietstocht	Goed luisteren en het nodige materiaal in ontvangst nemen (iPad, opdrachtenboekje, kaarten)	Plein Het Utrechts Archief, Hamburgerstraat 28
90 minuten	De eigen leerkracht van de klas heeft in principe geen groepje onder zijn of haar hoede en is bereikbaar voor vragen en/of hulp.	Zij fietsen de route, luisteren de audiofragmenten en maken de opdrachten.	Op verschillende locaties door de stad Utrecht.
5 minuten	Gezamenlijke afsluiting van de les, bespreken hoe de leerlingen (en u) de fietstocht hebben ervaren	Hun materiaal (behalve de opdrachtenboekjes) weer inleveren.	Plein, Het Utrechts Archief, Hamburgerstraat 28

Bij ontoelaatbaar gedrag of andere problemen, bel dan de leerkracht. Voor inhoudelijke vragen over de fietstocht kunt u contact opnemen met de vakspecialist educatie van Het Utrechts Archief, zie pagina 19 voor contactgegevens.

Bijlage B: Nuttige links

Algemene informatie WOII:

- www.oorlogsbronnen.nl
- [De Tweede Wereldoorlog - Canon van Nederland](#)
- [De bezetting van Nederland 1940-1945 | Historiek](#)
- [Tweede Wereldoorlog in Nederland - Andere Tijden](#)

Informatie over Utrecht tijdens WOII:

- De routes van de fietstocht staan in aangepaste versie (zonder opdrachten en audiotour) voor jongeren en volwassenen online op www.utrechttime.nl.
- [Wereldoorlogen \(1900-1950\) \(geschiedenislokaalutrecht.nl\)](#)
- [Verhalen over Tweede Wereldoorlog in de provincie Utrecht \(utrechtaltijd.nl\)](#)
- [Stad in oorlogstijd - Canon van Nederland](#)

Een virtuele rondleiding door het Achterhuis van Anne Frank:

- <http://www.annefrank.org/nl/Subsites/Home/Virtueel-huis/#/house/20/help/>

Beeldmateriaal:

- Beeldbank van Het Utrechts Archief: [Beeldmateriaal \(hetutrechtsarchief.nl\)](#)
- Beeldbank van het NIOD (Instituut voor Oorlogs- Holocaust- en Genocidestudies): [Home - Beeldbank WO2](#)
- [Home - De Tweede Wereldoorlog in honderd foto's \(in100fotos.nl\)](#)

Langere kennisclips (ca. 30 minuten):

- Serie die alle aspecten van de oorlog behandelt op basis van persoonlijke verhalen van kinderen en jongeren: [Schooltv: Programma - 13 In de oorlog](#)

Korte kennisclips (<5 minuten):

- Duitsland valt Nederland binnen: http://www.schooltv.nl/beeldbank/clip/20091214_meidagen02
- Nederland in oorlog: http://www.schooltv.nl/beeldbank/clip/20091214_meidagen01
- Opkomst van de NSB: http://www.schooltv.nl/beeldbank/clip/20091214_nsb01
- Jodenvervolging in Nederland: http://www.schooltv.nl/beeldbank/clip/20091214_jodenvervolging02
- Hongerwinter in Nederland: http://www.schooltv.nl/beeldbank/clip/20091214_hongerwinter01
- Hongertochten: http://www.schooltv.nl/beeldbank/clip/20091214_hongerwinter02
- Verzet en verraad: http://www.schooltv.nl/beeldbank/clip/20091214_gewapendverzet03
- Wraak op de NSB: http://www.schooltv.nl/beeldbank/clip/20091214_nsb04
- Bevrijding: http://www.schooltv.nl/beeldbank/clip/20091214_bevrijding03

Contactgegevens

Contactpersoon	Instelling	Module	E-mailadres	Telefoonnummer
Lieneke Westerink	Het Utrechts Archief	Erfgoed	l.westerink@hetutrechtsarchief.nl	t: 030 2866682 m: 06 39 84 51 72
Gerdy de Kruijk	Het Kunstlaboratorium	Techniek	info@hetkunstlaboratorium.nl	030 2378030
Joan Wamsteeker	Kunst in de Klas	Beeldende vorming	info@joanwamsteeker.nl	06 20 96 09 48

Colofon

Deze lessenserie is mogelijk gemaakt door een samenwerking tussen Het Utrechts Archief, het Kunstlaboratorium en Kunst in de Klas.

Introductieles Tweede Wereldoorlog

© Lieneke Westerink (Het Utrechts Archief), maart 2022.

Educatieve fietstocht door Utrecht + verwerkingsles

© Jitske Hell (Het Utrechts Archief), februari 2023.

Les techniek

© Gerdy de Kruijk (het Kunstlaboratorium), februari 2023.

Les beeldende vorming

© Joan Wamsteeker (Kunst in de Klas), februari 2023.